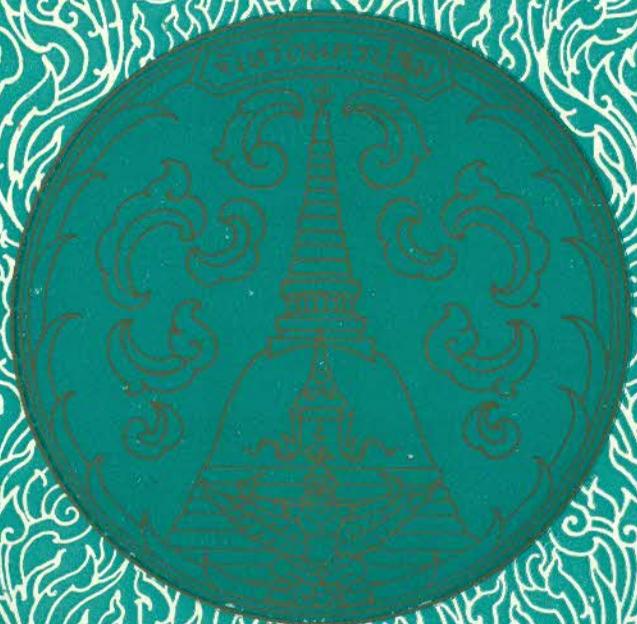

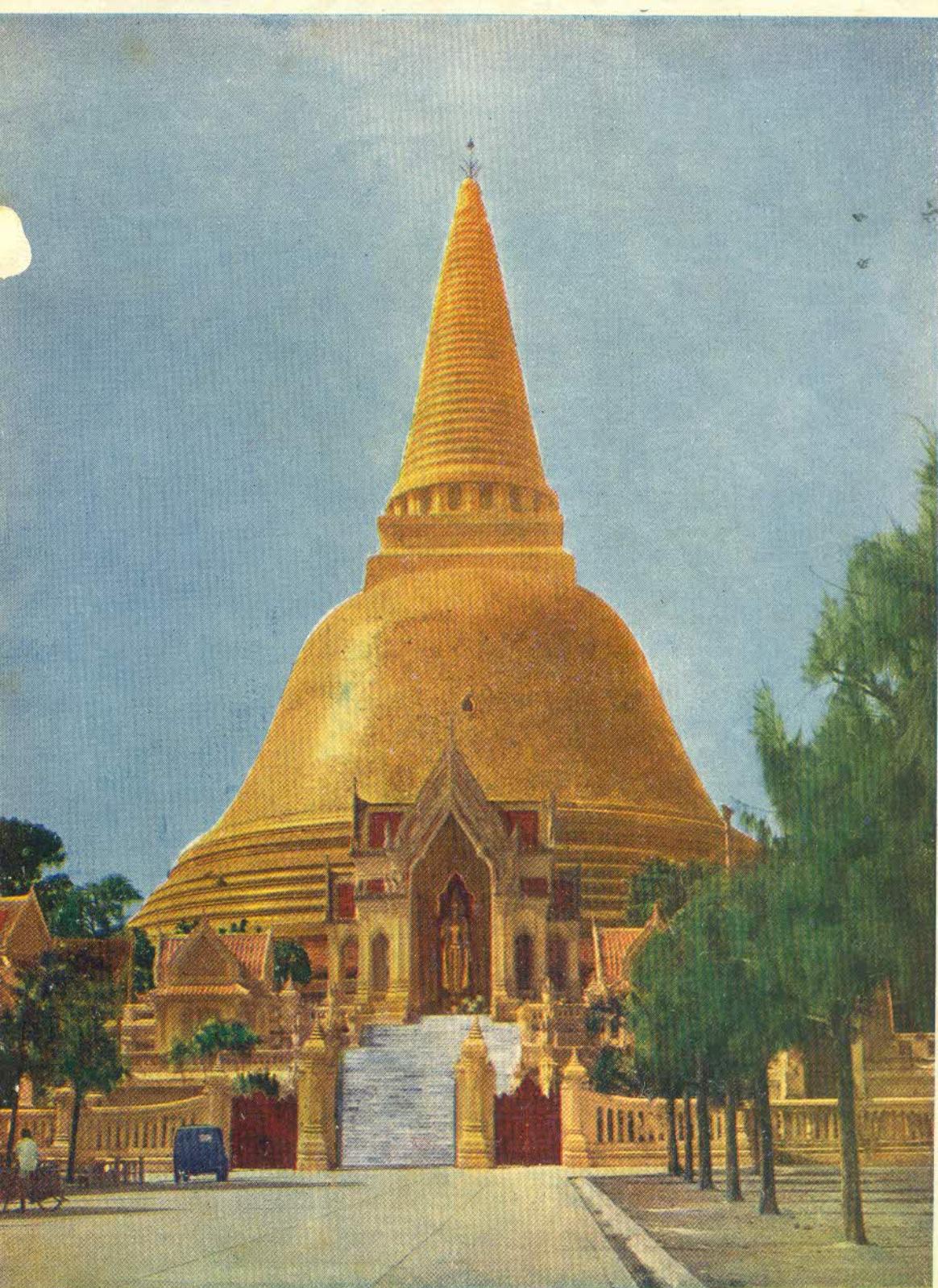
จังหวัดนครปฐม

ผลิตโดย ส. ๒๓ นครปฐม

● นครปฐม

พระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม

* * *

๑ **นครปฐม** เป็นชื่อเมือง อันเป็นมงคลนาม ที่คุ้นหูและรู้จักดีของประชาชนชาวไทย ทั้งมวล และชาวต่างดาว ที่มาท่องเที่ยวมาค้นคว้าศึกษาหาความรู้ เพราะเมืองนี้ เป็นเมืองเก่าแก่ และสำคัญ ในทางประวัติศาสตร์ เป็นที่ประดิษฐาน องค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สูงใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพบูชาของประชาชน เป็นเครื่องเชิดชูวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมของชาติ เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เมืองนี้ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ลงไปทางทิศใต้ประมาณ ๕๖ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

- ทิศเหนือ จรดจังหวัดสุพรรณบุรี
- ทิศตะวันออก จรดจังหวัดนนทบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา
- ทิศใต้ จรดจังหวัดสมุทรสาคร
- ทิศตะวันตก จรดจังหวัดราชบุรี

จังหวัดนี้แบ่งออกเป็น ๕ อำเภอด้วยกัน คือ :

- อำเภอเมือง เป็นศูนย์กลางของจังหวัด และ
- อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน อำเภอบางเลน ทั้งสามอำเภอนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน และอำเภอกำแพงแสนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัว จังหวัด

ภูมิศาสตร์

๑ **ลักษณะภูมิประเทศ** เป็นที่ราบลุ่มทั่วไป ไม่มีภูเขา มีที่ดอนเฉพาะ

สพ.

ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมือง และอำเภอกำแพงแสนเท่านั้น พันคืนในท้องถิ่น
 แห่งแล้ง ประกอบด้วยป่าโปร่ง และป่าไม้เบญจพรรณ ทำนาได้ข้างบางแห่งเท่านั้น
 ส่วนที่รายล้อมในบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน (แม่น้ำนครชัยศรี) ใต้แก่ท้องที่อำเภอ นครชัยศรี
 อำเภอสามพราน และอำเภอบางเลนเป็นที่อุดมสมบูรณ์ สามารถเพาะปลูกพืชผักและ
 ผลไม้ได้ก็ จึงมีผู้นิยมปลูกในท้องที่เหล่านี้เต็มไปหมด พืชผลของนครปฐมส่วนมากมัก
 จะได้ผลดีทุกปี ทั้งปริมาณและคุณภาพก็พอแก่ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น
 และเหลือส่งไปจำหน่ายยังต่างจังหวัดอีกด้วย ทั้งอาชีพที่สำคัญของพลเมืองก็คือ การ
 เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน และทำไร่ เป็นต้น

การทำนา มีทั้งนาดำและนาหว่าน ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ข้าววนนครชัยศรี
 มีคุณภาพก็เป็นพิเศษ เคยส่งไปประกวดเนื่องในการประกวดพันธุ์ข้าวทั่วโลก ณ ประเทศ
 แคนาดาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ปรากฏผลว่าพันธุ์ข้าวไทยของอำเภอ นครชัยศรี จังหวัด
 นครปฐม ชื่อ "ข้าวขาวขุ่นแก้ว" ได้รับรางวัลหนึ่ง เพราะเป็นพันธุ์ข้าวที่ดี และมี
 ไขมันมาก นับเป็นเกียรติประวัติที่หน้าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

ข้าวอีกชนิดหนึ่งที่มีคุณภาพเป็นพิเศษกว่าข้าวชนิดอื่นก็คือ "ข้าวไร่ของจังหวัด
 นครปฐม" มีกลิ่นหอมหวานและนุ่มนวลชวนบริโภคอย่างยิ่ง จนเรียกกันติดปากว่า
 "ข้าวหอม"

การทำสวน ก็มีสวนผลไม้ผลัดและผลไม้ได้แก่ น้อยหน่า สับปะรด ส้มโอ
 และมะม่วง ฯลฯ เฉพาะส้มโอก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีแห่งใดสู้ได้ จนมีชื่อเรียกติดปาก
 กันว่า "ส้มโอนครชัยศรี" หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ส้มอ้อม" มีมากที่ตำบล
 อ้อมน้อย - อ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน ไม่ใช่ที่อำเภอ นครชัยศรีดังที่เข้าใจกัน

การทำไร่ มีไร่อ้อย มัน ถั่ว ฯลฯ นอกจากนั้นมียศสาหกรรรมที่ทำด้วย
 มือและแรงคน เช่นเครื่องจักสาน การทำน้ำตาลโตนด ที่ได้จากต้นตาล เป็นต้น

การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงกันมาก ได้แก่ วัว ควาย ที่เขาไว้ใช้แรงงาน

คราก ไถ และลากเข็น นอกจากนั้นก็มีหมู เป็ด และไก่ เลี้ยงเพื่อขายตัวและไข่
เป็นสินค้า

พลเมือง

จำนวนพลเมือง จากสำรวจสำมะโนครัวเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕
ปรากฏว่าจำนวนพลเมืองคนไทยของจังหวัดนี้ รวมทั้งสิ้น ๓๑๑,๕๕๘ คน เป็นหญิง
๑๒๕,๐๕๖ คน เป็นชาย ๑๘๖,๕๐๒ คน นอกนั้นเป็นชาวต่างด้าว

การคมนาคม ของจังหวัดนี้ มี ๓ ทาง คือ :

๑. ทางเรือ มาตามลำแม่น้ำท่าจีน และกั้นเข้าคลองเจ๊กยู่ซาถึงตัวเมืองเลย
ที่เกี่ยว แต่ก่อนข้างเช้าและไม่สะดวกนัก ในฤดูแล้งน้ำในคลองแห้งชอกเรือเดินไม่ได้
ใช้ไค้เฉพาะในฤดูน้ำหลากเท่านั้น

๒. ทางรถไฟ มีทางรถไฟสายใต้จากสถานีกรุงเทพ ฯ และสถานีอินชบุรีผ่านตัว
เมืองและตำบลต่างๆของจังหวัด ไปติดต่อกับจังหวัดภาคใต้จนสุดชายแดน

๓. ทางรถยนต์ ถนนที่เส้นทางหลวงแผ่นดินมี ๒ สาย คือ :

(๑) ถนนเพชรเกษม ถนนสายนี้ต่อเนื่องมาจากสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์
ซึ่งเป็นสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมจังหวัดพระนครและจังหวัดอินชบุรี ตัดผ่านอำเภอ
สามพราน อำเภอนครชัยศรี ผ่านตัวจังหวัด ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงมี กาญจนบุรี
ราชบุรี เพชรบุรี จนถึงประจวบคีรีขันธ์ และมีโครงการที่จะตัดถนนสายนี้ให้ผ่าน
จังหวัดต่างๆทางภาคใต้โดยตลอด นับเป็นเส้นทางคมนาคมสายสำคัญ ที่อำนวยความสะดวก
ความสะดวกในการขนส่งและการติดต่อกันได้รวดเร็ว จังหวัดนครปฐมจึงเป็นเมือง
ผ่าน และเป็นทั้งศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมอีก

(๒) ถนนมาลัยแมน ถนนสายนี้แยกจากถนนเพชรเกษมที่ตำบลลำพญา
อำเภอเมืองนครปฐม ตัดมุ่งขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านอำเภอกำแพงแสน ไปยังจังหวัด
สุพรรณบุรี และแยกไปติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี ทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ ถนนสาย

นึ่งสร้างขึ้นใหม่ และกำลังดำเนินการสร้างต่อไปอย่างเร่งรีบ

การคมนาคม ในทิวจังหวัดกึ่งตะวันตกหลาย เพราะมีถนนหลายสายที่ติดต่อกันเกือบ
ทุกอำเภอ เฉพาะเขตเทศบาลมีถนนลากยางแอสฟัลต์ เป็นส่วนมาก ขางสายมีทาง
สำหรับประชาชนอีกด้วย

ประวัติศาสตร์

๑ เมืองนครปฐม เดิมทีเดี๋ยว เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมทะเล และในสมัยโบราณ
โพ้นเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ชาวอินเดียได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวน
มากในสมัยก่อนมา และคงเป็นสมัยที่อาณาจักรทวารวดีซึ่งมีเมืองนครปฐม (ทวารวดี
คิม) เป็นชาวพนมเมืองในดินสุวรรณภูมิ (คือดินแดนที่เป็นประเทศไทยยักนี้) โบราณ
คดีถึงความเห็นว่ามชน ๓ ซากคือ มอญ เขมร ละว้า และสันนิษฐานว่าชาวอินเดียเป็น
ผู้นำศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมตลอดจนวิชาอักษรศาสตร์ สถา-
ปัตยกรรมศาสตร์ วิชาสร้างพระพุทธรูปและ เทวรูป ตัวอักษร “คฤนด” และอักษร
“เทวนาครี” เผยแพร่ไว้แต่โบราณกาล รวมความว่า “นครปฐม” เป็นแดน
อพยพหลบภัยของชาวอินเดียแห่งหนึ่งในหลาย ๆ แห่งของแคว้นสุวรรณภูมินี้

ในการขุดค้นพบซากปราสาทราชวังของพระมหากษัตริย์ที่อยู่ตรงบ้านเนินปราสาท
ในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ พบซากกำแพงเมืองใหญ่ล้อมรอบแต่ปรักหักพังลง
และถูกกลืนเป็นทรายสำหรับทำนาในสมัยต่อมา การขุดค้นพบพระเสมาธรรมจักร
และอักษรจารึก “เขมรมา ฯ” ก็คือ พบพระพุทธรูปหินที่เก่าแก่เป็นแขกอินเดียก็
พอจะสันนิษฐานได้ว่านครปฐมต้องเคยเป็นราชธานีมีกษัตริย์ปกครอง และเจริญรุ่งเรือง
มาแล้วก่อนชนชาติไทยยกเข้าสู่แหลมทอง

ต่อมานครปฐมได้กลายเป็นทคอนและกันการ เนื่องจากกระแสน้ำไหลผ่าน
นครปฐมเปลี่ยนทางเดินใหม่ ประชาชนก็พากันอพยพไปตั้งทำมาหากินอยู่ตามริมแม่น้ำ

และสร้างเมืองชนใหม่ชื่อ “นครชัยศรี” (หรือ “ศิริชัย”) เมืองนครปฐมกลายเป็นที่
 รกร้างว่างเปล่าเรื่อยมาอีกหลายร้อยปี จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะเมื่อทรงผนวชอยู่ ไท่เสด็จจรดงค์ไปพบพระปฐมเจดีย์
 เข้า ทรงเห็นว่าเป็นพระเจดีย์ใหญ่โตไม่มีที่ไหนจะเทียบเท่า จึงได้ถวายพระพรพระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขอให้ทรงปฏิสังขรณ์ไว้ เป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติ แต่พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงโปรดฯ คำร่ำว่าเป็นของอยู่ในป่ารก จะปฏิสังขรณ์
 ชนกว่าจะไม่ไค้ประโยชน์นัก

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไค้ราชสมบัตย์ ก็ทรงโปรดฯ ให้ก่อพระ
 เจดีย์แบบลังกาครอบพระเจดีย์องค์เดิมไว้ และบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ในบริเวณองค์
 พระปฐมเจดีย์ให้งดงามยิ่งขึ้น ทรงโปรดฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชาเพื่อใ้การคมนาคมสะดวก
 ขึ้น ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ไค้เริ่มทำทางรถไฟสายไค้ แต่ก่อนนั้นเมืองนครปฐมก็ยัง
 เป็นป่ารกอยู่ มีผู้คนน้อยและสดุปลเจดีย์ทั้งอยู่ในป่าไม่น้อย สมเด็จพระมหาปริณายก
 ราชานภาพเคยรยสั่งว่า “เมื่อเริ่มสร้างทางรถไฟสายไค้ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ นั้น พวก
 รัยเหมาทำทางรถไฟไปรอเอาอิฐเจดีย์เก่ามาถมเป็นอัยเลากกลางวางรถไฟ ไค้อิฐพอดม
 ด้แก่สถานีขางกอนน้อยไปตลอดทางกว่า ๕๐ กิโลเมตร ขอให้กักตุนไว้จะกัองรช
 ด้ช่นีสถานลงสักเพียงไค้ จึงจะไค้อิฐด้เพียงนั้น”

เมื่อกัทางรถไฟสายผ่านไค้แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ
 ให้ย้ายเมืองจากตำบลท่านา อำเภอ นครชัยศรี มาตั้งที่บริเวณพระปฐมเจดีย์เหมือนที่เคย
 ด้มาแล้วในสมัยปฐมปราโนน เมืองนครปฐมจึงคงคงอยู่ทนเรื่อยมาจนทุกวันนี้

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังชนทตำบลสนามจันทร์ (คือ
 สถานอันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดปัจจุบัน) เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระ
 ราชวังนั้นเอง ๆ เช่นคราวซ้อมรบเสด็จย้ายระจำนขึ้นต้น โปรดฯ ให้สกัดถนนเพิ่มชนอีก
 หลายสาย โปรดฯ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามคลองเจดีย์บูชาขึ้น พระราชทานนามว่า

“สะพานเจริญศรัทธา” สะพานนี้เป็นศรีของนครปฐม เพราะเพิ่มความสง่างามขึ้นอีก
ไม่น้อย ต่อมาโปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองนครชัยศรีเป็น “นครปฐม” แต่ชื่อมณฑล
ยังคงเรียกว่า “มณฑลนครชัยศรี” อยู่จนกระทั่งยุบเลิกมณฑลในสมัยรัชกาลที่ ๗

โบราณสถาน

๑. พระราชวังเดิม เมืองนครปฐมเคยเป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ครีครวช
ครองมาแต่โบราณกาล แต่ปราสาทราชวังครั้งกระโน้นเป็นของสร้างด้วยไม้ ถูกทอด
ทิ้งให้รกร้างเป็นมาเวลายาวนาน จึงผุพังและเหลือซากไม้ก็เล็กน้อย จนกระทั่งพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

ร่องรอยพอจะสันนิษฐานได้ คือทรงขุดเนินปราสาทอันเป็นที่ตั้งพระราชวัง
สนามจันทร์ปัจจุบัน มีเนินดินและล้าคูเก่าล้อมรอบ ตามหนังสือเรื่องพระปฐมเจดีย์
ฉบับของพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ ขุนนาค) ว่าพระที่นั่งองค์เก่ามีฐานปราสาทและท้อง
พระโรง มีโอสถพราหมณ์ สระน้ำ กำแพงชั้นในและชั้นนอกก็ยังเหลืออยู่บ้าง แต่
พวกจีนที่ไปขุดทำไร่หรือทำลายเสียหายไปมาก

ยังมีเนินดิน ซากโอสถพราหมณ์และลายกระหนกปูนปั้นเหลือเป็นพยานอยู่จน
กระทั่งทุกวันนี้ อยู่ทิศตะวันออกของพระปฐมเจดีย์ ลักษณะลวดลายและฝีมือจะเป็น
ของเก่ามากอยู่ ซองเหล่านี้นั้นแต่ใช้ศิลาแดงเป็นแกนและพอกปูนประกอบอีกชั้นหนึ่ง

มีสระใหญ่อีกแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ๆ กับเนินดินดังกล่าวนี้ เรียกกันว่า “สระน้ำ
จันทร์” กล่าวกันว่าเป็นที่ขังน้ำจืด คล้ายกันกับน้ำในทะเลชุบศรมืองลพบุรี ปัจจุบัน
สระนั้นดินเขินเสียหมดแล้ว ชื่อของสระนี้เป็นคนเก่าที่ทำให้เรียกชื่อตำบลนั้นว่าตำบล

สระจันทร์มาแต่โบราณ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้
สร้างพระราชวังขึ้น จึงได้ทรงเปลี่ยนชื่อตำบลใหม่เรียกคานามพระราชวังว่า “ตำบล
สนามจันทร์”

จากเรื่องราวดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า เมืองนครปฐมเดิมคงจะใหญ่โตมาก เพราะบริเวณพระราชวังอยู่ห่างจากพระเจดีย์องค์เดิมซึ่งเป็นศูนย์กลางของตัวเมืองเกือบ ๒ กิโลเมตร

๒. พระราชวังนครปฐม อยู่ทางทิศตะวันออก (ริมถนนเทศบาล) ทิศกึ่งบริเวณพระปฐมเจดีย์ มลลเทศที่สร้างพระราชวังนี้ สมเด็จพระมหาเจดีย์ทรงพระราชทานภาพทรงกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องตำนานวังเก่าว่า :

“พระราชวังแห่งนี้ทรงสร้างเนื่องในการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระมหาเจดีย์เป็นมหาเจดีย์สถานที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า สร้างแต่แรกพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศนี้ แต่ก่อนพระสถูปเจดีย์องค์อื่น ๆ ทั้งหมด แม้มหานครเดิมอันตั้งอยู่ที่ประดิษฐานพระเจดีย์นั้นร้างกลายเป็นป่าเปลี่ยว มหาชนก็ยังเลื่อมใสไปบูชาพระปฐมเจดีย์ก่อนมามิได้ขาด จึงทรงพระราชศรัทธาโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ทั่วทั้งบริเวณและโปรดฯ ให้ขุดคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชา ให้การคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ และนครปฐมสะดวกขึ้น ถึงกระนั้นการที่ไปมาในระหว่างกรุงเทพฯ กับพระปฐมเจดีย์ในสมัยนั้น ต้องค้ำกลางทางคนหนึ่งจึงถึง จำเป็นต้องสร้างที่ประทับแรมที่พระปฐมเจดีย์ จึงโปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นที่ริมบริเวณพระปฐมเจดีย์ ทำนองเดียวกับพระราชวัง ซึ่งพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทรงสร้างที่ริมบริเวณพระพุทธรูปที่วัดพระปฐมเจดีย์ พระราชทานนามว่า “พระนครปฐม” ”

สิ่งสำคัญในพระราชวังซึ่งสร้างครั้งรัชกาลที่ ๔ มีหลายอย่าง เช่น พลับพลาจตุรมุข เป็นพลับพลาใหญ่ ก่ออิฐถือปูน มุขด้านตะวันตกเป็นท้องพระโรง มุขด้านตะวันออกเป็นที่เสด็จออกฝ่ายใน มุขด้านใต้เป็นที่เสด็จออกทอดพระเนตรละคร มุขด้านเหนือเป็นบันไดสำหรับขึ้นพระที่นั่ง ตัวพระที่นั่งเป็นตึกใหญ่ขนาด ๗ ห้อง มีเฉลียงรอบ มีเขื่อนเพชรคั่นเป็นช่องฝ่ายใน ทางด้านเหนือของเขื่อนมีโรงละคร นอก

พระราชวังด้านใต้มีโรงสองโรงคือ โรงทหารชั้นใหญ่โรงหนึ่ง โรงรถโรงหนึ่ง

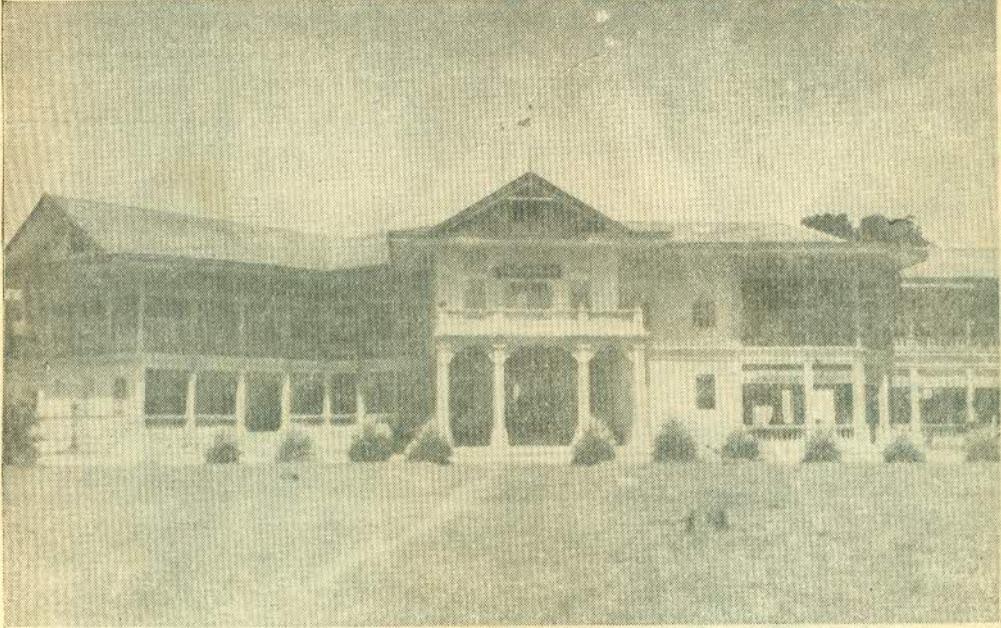
พระราชวังนี้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านเมืองนครปฐมไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชวังให้เป็นที่ว่าการมณฑล แต่ต่อมาพลับพลาและพระตำหนักต่าง ๆ ได้ชำรุดทรุดโทรมลงไป จึงให้รื้อทิ้งเสียเป็นอันมาก คงรักษาไว้แต่พระที่นั่งองค์ใหญ่ ซึ่งเป็นที่ประทับแต่องค์เดียว พระที่นั่งองค์นี้ยังคงอาศัยใช้เป็นที่พักของพนักงานเทศบาลอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

๓. พระราชวังสนามจันทร์ อยู่ทางใต้ของกรุงเทพฯ ระยะทางไปประมาณ

๒ กิโลเมตร ที่ตรงนั้นเคยเป็นวังเก่าแก่ของกษัตริย์ในสมัยโบราณ และถูกทอดทิ้งให้กรร้างอยู่ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริที่จะสร้างพระราชวังชนชั้นหนึ่ง ซึ่งไม่ควรจะอยู่ห่างพระมหรานามากนัก เพื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถ ทรงเห็นว่าจังหวัดนครปฐมเป็นเมืองที่เหมาะสม เพราะอยู่ไม่ไกล ไปมาได้สะดวก จึงโปรดฯ ให้สร้างพระราชวังชนชั้นหนึ่งที่ตรงบ้านเนินปราสาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ พระราชทานนามว่า "พระราชวังสนามจันทร์"

พระที่นั่งในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ ล้วนเป็นสิ่งก่อสร้างแบบสมัยใหม่ เป็นที่คึกคักรื่นรมย์แบบฝรั่งชนไทย คล้าย ๆ กับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แต่ไม่มียอดปราสาทเหมือนพระที่นั่งจักรี บริเวณวังกว้างพอสมควร มีสนามหญ้ากว้างใหญ่และมีถนนตัดผ่านไปยังพระที่นั่งต่าง ๆ ทรงเห็นว่าพระราชวังทำเป็นชั้นประคิษฐานพระพินเนศวร์ (เทพเจ้าองค์หนึ่งมีพระเศียรเป็นช้าง ถือว่าถวายแล้วจะบังงนและขจัดความซัดเซ้อ หรืออุปสรรคที่จะเกิดขึ้น) และโปรดฯ ให้สร้างสถานีรถไฟขึ้นเป็นพิเศษที่ริมทางรถไฟข้างพระราชวัง เป็นสถานีสวนพระองค์สำหรับเสด็จพระราชดำเนินมาประทับที่พระราชวังนี้ เรียกกันว่า "สถานีสนามจันทร์" ต่อมาทางราชการได้รื้อเสีย เพราะชำรุดทรุดโทรมมาก เมื่อสร้างพระราชวังขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้ชุกชบายล้าคเดิม (ที่ยังมีซากเหลืออยู่ข้างชนใหม่) ล้อม
 รอบบริเวณพระราชวังนี้ ล้าคที่โปรดฯ ให้ชุกชบายยังคงปรากฏอยู่
 พระที่นั่งในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ มีอยู่ ๕ องค์ มีชื่อคงต่อไปนี้ คือ :

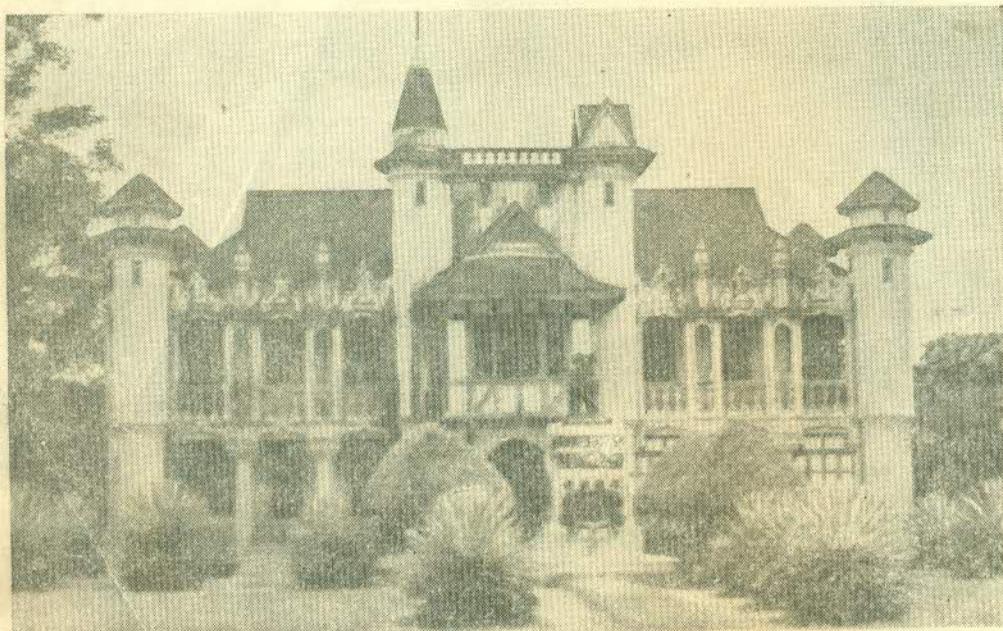
พระที่นั่งพิมานปฐม ซึ่งใช้เป็นศาลากลางจังหวัด

- (๑) พระที่นั่งพิมานปฐม คือ พระที่นั่งองค์ใหญ่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ
ศาลากลางจังหวัดนครปฐม
- (๒) พระที่นั่งอภิรมย์ฤดี เป็นพระที่นั่งองค์เล็ก ถัดจากพระที่นั่งพิมาน
ปฐมเข้าไป เวลานี้เป็นศาลจังหวัดนครปฐม
- (๓) พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เป็นท้องพระโรงสำหรับเสด็จออก ขุนนาง
พระที่นั่งองค์นี้สร้างแบบไทย คือมีช่อฟ้า ใบระกา และลวดลายทองแบบลายไทย
ประคឹยตามเส้าและเพดานงตงงามมาก นอกจากจะใช้เป็นท้องพระโรงแล้ว ยังโปรดฯ
ให้เป็นที่แสดงโขนละครอีกด้วย ชาวบ้านมักจะเรียกว่า “โรงโขน” พระที่นั่งองค์นี้

ทั้งข้าราชการโทรมอยู่เป็นเวลาช้านาน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้ซ่อมใหม่
ปัจจุบันคงใช้เป็นสโมสรข้าราชการจังหวัดนครปฐม

บ้านหลังพระที่นั่งของกรมโรงเรียนใหญ่ สำหรับเสด็จทรงละครและทอดพระ
เนตร แต่บัดนี้ไต่ทางราชการรอดอนเสียแล้ว เพราะข้าราชการโทรมมาก

(๔) พระที่นั่งวชิรมยา เป็นพระที่นั่งตก สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐
ตั้งขวางคอกกับพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เวลานั้นเป็นส่วนหนึ่งของศาลากลางจังหวัด
นครปฐม

พระที่นั่งชาลมังคลาสน์

(๕) พระที่นั่งชาลมังคลาสน์ อยู่ทางบ้านตะวันตก เป็นตึกฝรั่งแบบ
โบราณ คอกกับพระที่นั่งนาคคือพระตำหนักมาดิราชรัตนบัลลังก์ ทรงสนามหญ้าหน้า
พระที่นั่งนวมอนสุวารวิชัยอาหลั่นขีแสนริ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
โปรดมาก อนุสาวรีย์หน้าหลั่นด้วยโหละ คล้ายสุนขีป่าหลั่นจริงยืนอยู่บนแท่นสูง ที่

ค่าน้ำของฐาน มีพระราชนิพนธ์ไว้อาลัยเป็นคำกลอนจารึกไว้ด้วย

นอกจากยังมีพระตำหนัก และเรือนพักสำหรับข้าราชการบริพาร อีกหลายหลัง
เรียกชื่อต่าง ๆ กัน คือเรือนทัยแก้ว เรือนทัยขวัญ เรือนทัยเจริญ ฯลฯ เป็นต้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระราชวังสนาม
จันทร์ก็ถูกทอดทิ้งให้ว่างโหรงไป พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงโปรด
ที่จะเสด็จไปประทับ ณ พระราชวังนี้ จึงพระราชทานให้เป็นศาลารัฐบาลตั้งแต่ พ.ศ.
๒๔๖๕ เป็นต้น

ปูชนียวัตถุสถาน

๑ จังหวัดนครปฐมมีปูชนียวัตถุสถานที่สำคัญหลายแห่ง คือ :-

๑. พระปฐมเจดีย์ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุด และเป็น
สัญลักษณ์ของจังหวัดนครปฐม พระปฐมเจดีย์เท่าที่เห็นอยู่ในเวลานี้ล้วนเป็นสิ่งก่อสร้าง
สร้างในรัชกาลที่ ๔ ลงมาทงนั้น ส่วนพระเจดีย์องค์เดิมซึ่งเป็นของเก่าที่แท้จริงนั้นอยู่
ภายในองค์พระเจดีย์ที่เห็นอยู่ปัจจุบันนอกชั้นหนึ่ง มีพระเจดีย์จำลองแบบพระเจดีย์องค์เดิม
ทางด้านใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้
สร้างจำลองไว้ ก่อนที่จะก่อพระเจดีย์ใหม่ครอบเจดีย์องค์เดิม นักโบราณคดีจึงความ
เห็นว่า พระเจดีย์องค์เดิมคงจะมีรูปทรงบาตรคว่ำ เช่นเดียวกับสถูปเจดีย์ ซึ่ง
พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างไว้ ณ เมืองสถูปิในประเทศอินเดีย ต่อมาก็คงซ่อม
แซมก็ดัดแปลงไปจนกลายเป็นรูปพระปรมาภรณ์ดังที่ได้สร้างแบบจำลองไว้ นั้น ไม่ปรากฏ
หลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่มีความเห็นพ้องกันว่า ผู้สร้างพระปฐมเจดีย์องค์
เดิมต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่ หรือพระมหากษัตริย์ทรงอำนาจภาพเกรียงไกรที่
ครอบครองดินแดนอยู่แต่เดิม จึงสามารถสร้างปูชนียสถานให้ใหญ่โตเช่นนั้น

พระเจดีย์องค์ปัจจุบันนี้ ได้เริ่มก่อสร้างในรัชกาลที่ ๕ หรือ พ.ศ. ๒๓๘๖

เป็นต้นมาและมาสำเร็จเรียบร้อยลงในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยกยอดพระเจดีย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓

พระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบันนี้ มีรูปร่างและทรวดทรงแปรไปจากของเดิม คือ
ไม่เป็นทรงขาคกรว่าเหมือนพระสถูปเดิม แต่กลายเป็นทรงระฆังคว่ำและมีพุทธบัลลังก์
ซึ่งเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนบนรูประฆัง มียอดคนพุดและมหามงกุฏสวมไว้ อีกที่หนึ่ง
มีขนาดสูง ๓ เส้น ๑ คืบ ๖ นิ้ว ฐานโดยรอบวัดได้ ๕ เส้น ๑๗ วา ๓ ศอก เป็น
พระเจดีย์ที่ใหญ่และสูงที่สุดในประเทศไทย ถือกันว่าเป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ มีพระ
บรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุภายใน ซึ่งแต่กาลก่อนเคย
แสดงปาฏิหาริย์ให้เห็นเป็นอัศจรรย์มาแล้วหลายครั้ง องค์พระเจดีย์ประดับด้วยกระเบื้อง
เคลือบสีเหลืองงดงามมาก

รอบฐานของพระปฐมเจดีย์สร้างเป็นชานหินรูปวงกลมล้อมรอบฐาน เป็นสองชั้น
คือ ชั้นบนหนึ่งชั้นและชั้นล่างซึ่งอยู่ต่ำลงมาอีกชั้นหนึ่ง มีวิหารทิศอยู่ ๔ วิหาร วิหาร
ทิศทั้ง ๔ นี้ มีวิหารคกเชื่อมคกต่อกันตลอด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรด
ให้สร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ประดิษฐานไว้ ในวิหารเหล่านั้นด้วย คือ :-

(๑) วิหารใหญ่ หรือที่เรียกกันว่าวิหารกลางนั้น อยู่ข้างทางทิศตะวันออก
ข้างนอกมีพระพุทธรูปปางกรสูรโตโพธิบัลลังก์ ทุนโพธิ์นั้นเป็นภาพเขียนสีงามมาก
ด้านตรงข้ามมีรูปนางจรณี แต่ยังไม่เขียนไม่เสร็จ ห้องในเป็นห้องโถงมีพระแท่นสำหรับ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับนั่งเสด็จ ฝาผนังด้านข้างทั้งสองเขียน
รูปเทวคา หนึ่งสอขางเดิมเรียกว่ารูปพรหมเทพ นกยวช และนักพรตในศาสนาต่าง ๆ
ตลอดจนพญาคกรท พญานาคกำลังนมัสการพระปฐมเจดีย์อยู่ ผนังด้านเหนือเขียนรูป
พระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบันแสดงให้เห็นพระปฐมเจดีย์องค์เก่าตั้งอยู่ภายใน จากวิหาร
นี้มองขึ้นไปทูลฐานของพระเจดีย์ จะเห็นชั้นจรมณีมีประติมากรรมพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เป็น
รูปพระพุทธรูปสี่ทิวักกำลัง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้หล่อ
ขึ้นและเชิญมาประดิษฐานไว้

(๒) วิหารทิศใต้ ในห้องแรกมีพระนาคปรก ห้องหลังมีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ด้านนอกมีรูปหินสลักจารึกว่า "พระยาพาน" ที่แท้เป็นพระพุทธรูปแบบทวารวดีคนั้นเอง

(๓) วิหารทิศตะวันออก ห้องแรกมีพระพุทธรูปปางเสด็จกัมพูชาขึ้นอธิปพิพาน มีพระสาวก ๓ องค์ นั่งปฏิบัติ ห้องหลังประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์

(๔) วิหารทิศเหนือ วิหารนี้อยู่หลังวิหารพระร่วง ข้างหน้ามีรูปพระมหาสัตว์ปางประสูติประดิษฐานไว้ในครอบแก้ว ข้างหลังประดิษฐานพระพุทธรูปปางเข้าเดไลยก์

(๕) วิหารพระร่วงโรจนฤทธิ์ อยู่ด้านหน้าติดต่อกับวิหารทิศเหนือ สร้างในรัชกาลที่ ๖ (เมื่อครั้งโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วิหารหลวง) สำหรับประดิษฐานพระร่วงฯ ที่ได้พระเคียบพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ แล้ว โปรดฯ ให้ช่างทำรูปหุ่นขี้ผึ้งปฏิสังขรณ์ขึ้นให้บริบูรณ์เต็มองค์ ตั้งการพิธีหลัทธิพระเชตุพน ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นพระพุทธรูปปางประทานอภัย เสร็จแล้วเชิญไปประดิษฐานไว้ในซุ้มพระวิหารทิศเหนือทรงกัณฑ์ขึ้นโตใหญ่ ถวายพระนามว่า "พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทศิย์ธรรมโมภาส มหาวิชราวุธราชบุชนิยบพิตร" ที่ฐานพระพุทธรูปองค์นี้เป็นบรรจุพระอังคารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือทรงรอบทิมพวงหรีดแขวนไว้เป็นสำคัญ บริเวณชานรอบๆ องค์พระปฐมเจดีย์ทั้งข้างบนและข้างล่าง ปลูกต้นไม้ประดับไว้เป็นระยะ และมีหอรบขังรอบบริเวณชานชั้นบน ชั้นล่างเป็นกระเปาะสำหรับปลูกไม้ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ๕ อย่างคือ ต้นโพธิ์ ต้นเกด ต้นกร่าง ต้นหว่า และต้นรัง มีชอกทนางสังเกดคือมีโพธิ์ลงกาปลูกอยู่ชอกชอก และก่อกำแพงแก้วล้อมไว้เป็นโพธิ์เลอบผดกบที่เราเคยเห็นกัน

เบื้องล่างของพระวิหารหลวงด้านตะวันออก มีพระอุโบสถซึ่งได้สร้างค้างมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มาแล้วเสร็จในรัชกาลที่ ๗ พระอุโบสถหลังนี้ออกแบบโดยสมเด็จพระ

พระประโทนเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

เป็นพระเจดีย์องค์มหา มีลักษณะก่อเป็นชั้น ๆ ย่อมมนขึ้นไปสูงมาก เฉพาะซากฐานที่หักพังเหลืออยู่ ในขณะที่ทำการขุดสูงถึง ๑๒ เมตร มีซุ้มประติมากรรมพระพุทธรูปศิลา นั่งห้อยพระบาทประจำทั้ง ๔ ทิศ ใต้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ ๑ องค์ คือ องค์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน อนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ๒ ก็ได้ให้นำพระบาทขนาดโตมาไว้ตรง ๆ ชั้นนอกพระระเบียงองค์พระปฐมเจดีย์ ๒ คู่ ได้มาจากวัดพระเมรุเช่นกัน สิ่งที่พบในบริเวณวัดพระเมรุมี พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระกร พระเพลลา พระหัตถ์ของพระพุทธรูปศิลา กบฏเพชฌัญญู เทพลิงหักอกบัว ตลอดจนลวดลายประดับองค์พระเจดีย์ที่หักพังลงมามากมาย ได้นำไปไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้าง วัดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้าง

๔. เนินวัดพระงาม เนินอยู่ทั่ววัดพระงาม ค่ายลปฐม ห่างองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือเล็กน้อย เป็นซากพระเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ของวัดวัดหนึ่งในสมัยทวารวดี เช่นเดียวกับองค์พระปฐมเจดีย์ เพราะโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในบริเวณล้วนแต่เป็นของเก่าแก่สมัยทวารวดีทั้งสิ้น เช่นเดียวกับที่ขุดได้ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ มีพระพุทธรูปศิลาหักพัง พระเสมาธรรมจักรวางหมอบ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระพิมพ์ดินเผา เฉพาะที่ขุดได้ในบริเวณนี้มีอยู่มาก ยากจะหาที่อื่นเสมอเหมือน ได้ส่งไปเก็บที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลายองค์ และที่หักเก็บไว้ที่องค์พระปฐมเจดีย์เป็นอันมาก ที่เรียกว่า วัดพระงามนี้ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ทรงอธิบายว่า เพราะพระพุทธรูปดินเผาที่ขุดได้จากบริเวณนี้ล้วนเป็นผลิตภัณฑ์

๕. เนินธรรมศาลา อยู่ทั่ววัดธรรมศาลา ค่ายลธรรมศาลา ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ ไปทางตะวันออกประมาณ ๖ กิโลเมตร อยู่ทางคันไถของถนนสายเพชรเกษม ห่างจากถนนไปเล็กน้อย เป็นโบราณสถานเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกับวัดพระเมรุก่อนทำการขุดค้น เนินนี้ยังมีใ้ทำการขุดค้นเช่นเดียวกับ

เนินวัดพระงาม เพราะมีสิ่งสร้างอยู่หน้าเนิน และมีเจดีย์เป็นทิวแถวล้อมรอบศาลา

๖. เนินพระหรือเนินยายหอม อยู่ทิศใต้จากเนินวัดพระงาม ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร และห่างจากวัดคอนยายหอมไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไม่ไกลนัก อยู่กึ่งกลางทุ่งนาใกล้กับถนนสายนครปฐม - อำเภอบ้านแพ้ว ซึ่งขณะนั้นกำลังสร้างกันอยู่ เป็นโบราณสถานเก่าแก่มาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ พระธรรมวาทิตถาวรเจ้าอาวาสวัดคอนยายหอมได้ชักเอาอิฐที่หักพังแถวชานเนินไปสร้างอุโบสถ เมื่อซุกคืบลงไปเล็กน้อยพบเสาศิลาเหลี่ยมสี่เหลี่ยม ๒ ต้นสูงประมาณ ๔ เมตร มีลายจำหลักที่ปลายเสาคลายกนกเสาประทุษณีย์เจดีย์ของพระเจ้าอโศกมหาราชกับวงกลมรอบทำด้วยศิลา ๑ ตัว พระพุทธรูปศิลาสมัยทวารวดี ๑ องค์ พระเสมาธรรมจักรทำด้วยหินแต่หักพัง เสาศิลานอนบนมีร่องสำหรับวางพระเสมาธรรมจักรเป็นแนวยาวโดยรอบที่พบในบริเวณของวัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระงาม วัดพระประโทน และพระวชิรวงศนามจันทร์ เสาศิลานอนเวลานอนอยู่ทิศคอนยายหอม ส่วนวงกลมรอบกับพระพุทธรูปส่งไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จากโบราณวัตถุที่พบเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันว่า เคมีบริเวณนี้เป็นวัดเก่าแก่ และทิวเนินคงจะเป็นฐานเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่ภายในบริเวณวัด ตั้งแต่สมัยทวารวดีหรือก่อนนั้น มีอายุกว่า ๑๐๐๐ ปีมาแล้ว ถูกขุดค้นว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ได้ขุดพบซากถนนเดิม ซึ่งอยู่ถัดจากนครปฐมตรงไปยังตำบลคอนยายหอม เรียกกันว่าถนนชาน คลองที่ชานนกันก็ขุดถนนเก่าสายนี้ ไปก็เรียกว่า คลอง ถนนชานคามตำนานกล่าวว่า พระยาทรงเจ้าผู้ครองเมืองศรีวิชัย (คือเมืองนครไชยศรี) มีพระมเหสีประสูติพระราชกุมารองค์หนึ่ง โทรวาพุดมาจารย์ทำนายว่าพระราชกุมารจะมีบุญญาธิการมาก แต่จะกระทำชุกมาต พระยาทรงจึงรับสั่งให้นำเอากุมารนั้นไปทิ้งเสียในหนังสืออย่างหนึ่งกล่าวว่าพระมเหสีส่งพระกุมารไปให้ยายหอมเลี้ยง ต่อมายายหอมนำกุมารไปให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระยาราชาบุรี พระยาราชาบุรีก็ส่งดอกไม้เงิน

คอกไม้ทองไปถวายพระยาางทุกขมิได้ขาด พระกุมารบุครบุญธรรมจึงถามว่าทำไม
 จึงต้องทำเช่นนั้น พระยาราชบุรีจึงว่าเราเป็นเมืองชน พระกุมารจึงกล่าวว่า ถ้าไม่เอา
 ไปให้เขา จะเป็นประการใด พระยาราชบุรีตอบว่า ไม่ได้ เขาจะว่าเราคึกคกขญ จะยกทัพ
 มาจับเราฆ่าเสีย พระกุมารจึงทูลให้พระยาราชบุรีแจ้งเมืองทั้งแคว้นมา ไม่ส่งคอกไม้
 เงินคอกไม้ทองไปถวาย พระยาางทรงคึกคึกเห็นว่าพระยาราชบุรีเป็นกบฏ ก็ไปรค ๆ ให้
 เกณฑ์กองทัพลงมาจับพระยาราชบุรีฆ่าเสีย พระยาราชบุรีให้พระกุมารเป็นแม่ทัพ
 ยกมารบกับพระยาาง ทัพทั้งสองปะทะกันที่กลางมรรคา และได้กระทำยุทธหัตถีกัน
 พระยาางเสียทีถูกพระกุมารพันด้วยของ้าวชาคคอส้าง แล้วพระกุมารก็ยกพลเข้าไป
 ตั้งมั่นอยู่ในเมืองของพระยาาง คึกจะเขามให้พระยาางเป็นภรรยา เทพยดาจึงนิมิต
 เป็นสัตว์ ย่างว่าเป็นแพะ ย่างแห่งว่าเป็นนิฟ้าแม่ลูกอ่อนนอนขวางบันไดปราสาทอยู่
 เมื่อพระกุมารเสด็จผ่านไป ลกสัตว์จึงกล่าวกับแม่ว่า ท่านเห็นเราเป็นสัตว์เคร็จจาน
 ท่านจึงขำเราไป แม่สัตว์ก็กล่าวกับลูกว่า แต่มารคาของท่านท่านยังจะเอาเป็นเมีย
 กุมาร ไคฟังก็อศรร้อยพระทัยยิ่งนัก จึงอธิษฐานว่า ถ้าหญิงผู้เป็นมารคาของคนจริง
 ก็ขอให้หันมาไหลออกมาจากกยคลณัน ถ้ามิใช่ก็อย่าให้ปรากฏออกมาเลย พอทรง
 ตั้งสัจจาธิษฐานเช่นนั้นแล้ว ก็เห็นขรธรรมาไหลออกมา พระกุมารทรงไคถามไคความ
 แน่ซ็ค ก็ทรงพระพิโรธขยายหอมว่าไม่บอกเนอความแก่ตน คนจึงไคทำยักุฆากรรม
 เลยไปจับขยายหอมฆ่าเสีย ค่ายลขานขยายหอมอาศัยอยู่จึงเรียกว่า คอนขยายหอมมา
 จนทุกวันนี้ คนทั้งปวงจึงเรียกว่าพระยาพาลด้วยเหตุที่ฆ่าบิดาและขยายหอมผู้มีพระคุณ
 ลางแห่งกล่าวว่าเวลาประสคณันชาวทวีปด้วยพานทอง พระพิภคภระทยกับขอยพาน
 เป็นแผลจึงเรียกพระยาพาน เมื่อพระยาพานสำนึกในบาปจึงปรวิคกยั้งนัก ไคประศุม
 พระอรหันคและสงฆ์ทั้งปวง ว่าจะขำเพ็ญกุศลสังโคกรรมนนั้นจึงจะบรรเทาลง พระ
 อรหันคเจ้าจึงไคแนะนำให้สร้างพระมหาเจคีย์ใหญ่สูงชันกเขาเห็น กรรมนนั้นจึงจะเขา
 ยางลง พระยาพานจึงไปรคให้สร้างพระเจคีย์ใหญ่ชัน ไคแก่พระปฐมเจคีย์และพระ

ประโทณเจดีย์ และบรรจพระบรมธาตุและพระทันตธาตุไว้ด้วย

ทุกถาวรมาเป็นเวลานาน แต่ตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ว่า พระเจดีย์นี้ได้สร้างขึ้นในสมัยท้าวธรรมราชา ทรงแผ่พระพุทธศาสนามายัง ดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทยปัจจุบัน) โดยได้ส่งโศภนเถระกับพระอุตรเถระ มาทำการเผยแผ่ที่เมืองสุวรรณภูมิ (นครปฐม) เป็นแห่งแรก และได้สร้างพระมหาเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้ ณ ดินแดนแห่งนี้

๗. เมืองกำแพงแสน เป็นเมืองโบราณอยู่ทางทิศเหนือห่างจากตัวเมือง ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีถนนตัดไปถึง ซากกำแพงดินและคูเมืองอยู่อย่างชัดเจน มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปและสิ่งก่อสร้างหลายชิ้นเป็นแบบทวารวดีทั้งสิ้น แต่ฝีมือไม่ประณีตเหมือนที่ขุดได้ในเมืองนครปฐม เคยขุดพบเมืองกำแพงแสนเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัด นครปฐม

อนุสาวรีย์

๑. อนุสาวรีย์ที่สำคัญของจังหวัดมีอยู่สามแห่ง คือ :

๑. ทบรจพระอังคารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ได้เสด็จมานมัสการพระปฐมเจดีย์อยู่เนืองๆ และเสด็จมาประทับแรมที่พระราชวังสนามจันทร์ทุกปี บล๊ะหลายๆ ครั้ง เมื่อพระองค์ทรงพระประชวรหนัก ใกล้จะเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้มีพระกระแสรับสั่งให้นำพระอังคารของพระองค์มาบรรจุไว้ที่พระบาทของพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ ถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว ทางราชการได้อัญเชิญพระอังคารของพระองค์มาบรรจุไว้ ณ ที่ฐานพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ฯ ตามพระราชประสงค์ มีที่สังเกตคือมีพวงหรีดเป็นเครื่องหมาย ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ทุกปี ลูกเสือตามโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัด นครปฐม ได้มาทำพิธีสวดศพพระองค์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดลูกเสือไทย ที่หน้าพระวิหารพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ฯเป็นประจำทุกปี

๒. ^{๔๘}อนสาวรีย์ยาเหต ^{๔๙}ยาเหตเป็นสุนัขตัวโปรดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นสุนัขแสนรู้ที่พระองค์ทรงเลี้ยงไว้ใกล้ซีก ^{๕๐}ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปไหนยาเหตจะต้องติดตามไปไม่ห่างไกลพระบุคคลบาท ^{๕๑}ต่อมาได้มีคนร้ายลอบยิงตาย เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเลียดพระทัยอาลัยรักมาก ^{๕๒}จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนสาวรีย์หล่อด้วยทองแดงเป็นรูปขนาดเท่าตัวจริงของยาเหตไว้หน้าพระที่นั่งศาลมณฑลอาสน์ ^{๕๓}ในพระราชวังสนามจันทร์ และได้ทรงพระราชนิพนธ์คำกลอนจารึกไว้ที่แท่นอนสาวรีย์ ดังนี้ :

๑ อนสาวรีย์นตือนจิต

โอ้อาลัยใจจุ่มรูวาย
 ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกกู
 เขาดูแต่เปลือกนอกแห่งกายา
 เพื่อนเป็นมิตรชิดกายอยู่เนื่องนิตย์
 ทุกทิวาราตรีไม่มีไกล
 ช่างจงรักภักดีไม่มีหย่อน
 ถึงยามกินเคยกินอยู่กับกุผลาง
 อันตัวเพื่อนเหมือนมนุษย์สุจริต
 แต่เมอกูอยากรู้ความในใจ
 โอ้ออกกูดูเพื่อนอยู่หลัง ๆ
 กูเปลอ ๆ ก็ชะเง้อเฝ้าเพื่อนมา
 อันความตายเป็นธรรมดาโลก
 นเพื่อนตายเพราะผู้ร้ายมันมุ่งปอง
 เพื่อนมอดม้วยด้วยมือทรชน
 เป็นคนจริงหรือจะปราศขงปราณ
 มันยังเพื่อนเหมือนกูปลอยถูกด้วย

ใหญ่คิดรำพึงถึงสหาย
 กูเจ็บคล้ายสรศักตบกุรา
 เพราะเขาดูเพื่อนเห็นแต่เป็นหมา
 ไม่เห็นภักตริกตราถึงดวงใจ
 จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
 กูไปไหนเจ้าเคยเป็นเพื่อนทาง
 จะนั่งนอนยืนเดินไม่เห็นห่าง
 ถึงยามนอนนอนข้างไม่ห่างไกล
 จะผัดอยู่แต่เพียงพูดไม่ได้
 ก็มองดูรู้ได้ในดวงตา
 เพื่อนมาพลัดพรากไปไม่เห็นหน้า
 เสียงกุกกักก็ผวาตงตามอง
 กูอยากตัดความโศกกลมหมอง
 เอาบินของสังหารผลาญชิว
 เอารูปคนสวมใส่คลุมใจผี
 นรากลสอปีปรีปราศเมตดา
 แทบจะม้วยชิววังสนสังขา

ประโทนเจดีย์ และบรรจพระบรมธาตุและพระทันตธาตุไว้ด้วย

ทุกถาวรสถานเป็นตำนาน แต่ตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ว่า พระเจดีย์นี้ก่อสร้างขึ้นในสมัยท้าวธรรมราชา โทณแผ้วพระพุทธรูปมาตั้งที่เมืองสุพรรณภูมิ (ประเทศไทยเดี๋ยวนี้) โดยได้ส่งโสดมเถระกับพระอุตรเถระ มาทำการเผยแผ่ในเมืองสุพรรณภูมิ (นครปฐม) เป็นแห่งแรก และได้สร้างพระมหาเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้ ณ ที่นั้

๗. เมืองกำแพงแสน เป็นเมืองโบราณอยู่ทางทิศเหนือห่างจากตัวเมืองประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีถนนตัดไปถึง ซากกำแพงดินและคูเมืองอยู่อย่างชัดเจน มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปและสิ่งก่อสร้างหลายชิ้นเป็นแบบทวารวดีทั้งสิ้น แต่ฝีมือไม่ประณีตเหมือนที่ขุดได้ในเมืองนครปฐม เดิมนั้นเมืองกำแพงแสนเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครปฐม

อนุสาวรีย์

๑. อนุสาวรีย์ที่สำคัญของจังหวัดมีอยู่สามแห่ง คือ :

๑. ทบรจพระอังคารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ได้เสด็จมานมัสการพระปฐมเจดีย์อยู่เนืองๆ และเสด็จมาประทับแรมที่พระราชวังสนามจันทร์ทุกปี บั้ละหลายๆ ครั้ง เมื่อพระองค์ทรงพระประชวรหนักใกล้จะเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้มีพระกระแสรับสั่งให้นำพระอังคารของพระองค์มาบรรจุไว้ที่พระบาทของพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ ถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว ทางกาารจึงได้อัญเชิญพระอังคารของพระองค์มาบรรจุไว้ ณ ที่ฐานพระร่วงโรจน์ฤทธิ์ ตามพระราชประสงค์ มีที่สังเกตุคือมีพวงหรีดเป็นเครื่องหมาย ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ทุกปี ลูกเสือตามโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐมได้มาทำพิธีสักการะองค์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดลูกเสือไทย ที่หน้าพระวิหารพระร่วงโรจน์ฤทธิ์เป็นประจำทุกปี

๒. อนุสาวรีย์ย่าเหล ย่าเหลเป็นสุนัขตัวโปรดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นสุนัขแสนรู้ที่พระองค์ทรงเลี้ยงไว้ใกล้ซีก ไม้ว่าพระองค์จะเสกฯ ไปไหนย่าเหลจะต้องติดตามไปไม่ห่างไกลพระบุคคลบาท ต่อมาได้มีคนร้ายลอบยิงตาย เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเสียดพระทัยอาลัยรักมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนุสาวรีย์หล่อด้วยทองแดงเป็นรูปขนาดเท่าตัวจริงของย่าเหลไว้หน้าพระที่นั่งชาลิมงคลอาสน์ ในพระราชวังสนามจันทร์ และได้ทรงพระราชนิพนธ์คำกลอนจารึกไว้ที่แท่นอนุสาวรีย์ ดังนี้ :

๐ อนุสาวรีย์นเคอนจิต

โอ้อาลัยใจจุมิรูวาย
ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกกู
เขาดแต่เปลือกนอกแห่งกายา
เพื่อนเป็นมิตรซิดกอยู่เนื่องนิตย์
ทุกทีวาราดริไม่มีไกล
ข้างจงรักภักดีไม่มีหย่อน
ถึงยามกินเคยกินอยู่กับกุพลาง
อันตัวเพื่อนเหมือนมนุษย์สุจริต
แต่เมอกูอย่ากรู้ความในใจ
โอ้ออกกุดเพื่อนอยู่หลัด ๆ
กูเปลอ ๆ กชะเงอเหอเพื่อนมา
อันความตายเป็นธรรมดาโลก
นเพื่อนตายเพราะผู้รายมันมุ่งปอง
เพื่อนมอดม้วยด้วยมอทรชน
เป็นคนจริงหรือจะปราศชงปราณ
มันยังเพื่อนเหมือนกุพลอยถูกด้วย

ให้กคิดรำฟงถึงสหาย
กูเจ็บคล้ายศรศักดิ์บ่กอร่า
เพราะเขาดเพื่อนเห็นแต่เป็นหมา
ไม่เห็นภักดรักตราถึงดวงใจ
จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
กูไปไหนเจ้าเคยเป็นเพื่อนทาง
จะนั่งนอนยืนเดินไม่เห็นห่าง
ถึงยามนอนนอนข้างไม่ห่างไกล
จะผิดอยู่แต่เพียงพูดไม่ได้
ก็มองดูรู้ได้ในดวงตา
เพื่อนมาพลัดพรากไปไม่เห็นหน้า
เสียงกุกกักก็ผวดังตามอง
กูอยากตัดความโศกกลมหมอง
เอาบ่นจ้องสังหารผลาญชว
เอารูปคนสวมใส่คลุมใจผี
นรากลสอบปรีปราศเมตตา
แทบจะม้วยชววังสันสังขา

จะหาเพื่อนอย่างเจ้าที่ไหนมา
 เมื่อยามมีชีวิตสนิทใจ
 ด้วยอำนาจรักภักดีนั้น
 ถึงจะมีหมาอนมาแทนที่
 ที่ไหนเล่าจะสนิทและซัดซม
 ถึงแม้จะไม่มรูปลินไว้
 แต่รูปลินไว้เป็นพยานรัก
 เพื่อนเป็นเหยงอย่างมิตรสนิทยิ่ง
 แม้นคนใดเป็นคนใดอย่างเพื่อน

ซาอูราอาลัยไม่วายวัน
 ขามบรรลย์ลับดวงดวงใจสั้น
 ขอให้เพื่อนชนสวรรค์สำราญรมย์
 กกรักเพื่อนนเป็นปฐม
 ที่ไหนเล่าจะนิยมเท่าเพื่อนรัก
 รูปเพื่อนฝังดวงใจกุดระหนก
 ให้ประจักษ์แก่คนผู้ไมตรี
 ภักดีจริงต่อกออยู่เต็มที
 ก็ควรนับว่าดทสุดเคย.

๓. อนุสาวรีย์ยายหอม อัยทวดคองยายหอม คำบลคองยายหอม ทำเป็นรูปผู้หญิงชราอยู่ในท่านั่ง ที่คานหนามแผ่นอิฐโบราณใหญ่สลักเป็นเส้นตัวหนังสือไว้ว่า "ยายหอม"

วัฒนธรรม

๑ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระเบียบประเพณีต่าง ๆ ของชาวเมืองนครปฐมทั่วไป ก็คล้ายคลึงกับจังหวัดอื่นในภาคกลางของประเทศไทย แตกต่างกันไปบ้างก็มีแต่ชนพื้นเมือง (ซึ่งก็มีอยู่เป็นส่วนน้อย) เช่นพวกลาวโซ่ง เป็นต้น ประเพณีที่สำคัญ ๆ ของจังหวัดนี้ก็คือ :

๑. ประเพณีงานกลางเดือนสิบสอง ก็คืองานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ หรือเรียกว่างานกลางเดือนสิบสอง เป็นงานประจำปีที่มีพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งจังหวัด และเป็นประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณกาล เริ่มแต่รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์ ขึ้นแล้ว ก็ได้ทรงโปรดฯ ให้มีงานฉลองสมโภช กันในกลางเดือนสิบสองเป็นเวลา ๕ วัน ๕ คืน แล้วถือเป็นประเพณีสำคัญสืบมา บรรดาประชาชนต่างก็พากันหลั่งไหลมาจากที่ต่าง ๆ จนล้นหลามแน่นขนัดบริเวณรอบองค์พระปฐมเจดีย์ ต่างมุ่งมานมัส-

การพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บรรจุอยู่ในมหาเจดีย์นั้น

๒. งานสงกรานต์สร้างพระ เป็นประเพณีพนเมืองออกอย่างหนึ่ง ในวัน
สงกรานต์คนชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรกันทั่วทิศ และสร้างองค์พระปฐมเจดีย์และพระ
พุทธรูปต่าง ๆ ในวิหารใหญ่และวิหารคด กล่าวคำอธิษฐานเป็นทำนองเพลงร้องพร้อม
กันทั้งชายหญิง บ้างก็ร้องเพลงพวงมาลัยแก่กันเป็นวง ๆ สากนากันเป็นที่สนุกสนาน
แต่เวลานี้อธิษฐานและการเล่นเพลงพวงมาลัยเสื่อมความนิยมไปมากแล้ว น่า
เสียดายนัก ควรจะช่วยกันฟื้นฟูขึ้นอีกเพราะเป็นเยอใยของวัฒนธรรม

๓. ใสบาตรดาวดั่งสี่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเพณีใสบาตรเทโว
เริ่มกันเมื่อราว ๆ พ.ศ. ๒๔๖๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๖๖ จนเกือบกลายเป็นประเพณีทำบุญ
ออกพรรษาทรงกัณฑ์เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ในเขตเทศบาล จะไป
รับภัตตาหารโดยไม่ต้องนิมนต์ เดินลงจากบันไดนาคหน้าวิหารพระร่วง ๆ มารับอาหาร
ภัตตาหารจากประชาชนผู้เป็นพุทธมามก สมมุติว่าพระพุทธรูปเจ้าใต้เสด็จลงมาจกดาวดั่งสี่
เมื่อคราวเสด็จขึ้นไปโปรดพุทธมารดา และจำพรรษาอยู่ ณ ดาวดั่งสี่ ครบถ้วนไตรมาส
งานตักบาตรดาวดั่งสี่ เป็นประเพณีที่นิยมกันทั่วไป มีประชาชนไปคอยตักบาตรกันเต็ม
ถนนหน้าพระร่วง ๆ จนถึงสะพานเจริญศรัทธา นับว่าเป็นประเพณีประจำเมืองที่สำคัญอีก
อย่างหนึ่ง

การเล่นพนเมือง

๑. แต่เดิมนิยมเพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เพลงเกี้ยวข้าว แต่เดิมนิยมคน
ไปเกี้ยวหมดแล้ว เพราะคนหันมานิยมเพลงสากลเสียเป็นส่วนมาก การเล่นพนเมือง
ที่ยังคงมีอยู่เดิมน ก๊กอ ลีเกและรำวง ส่วนเพลงที่ยังมีผู้นิยมร้องกันอยู่อย่างก๊กอ
เพลงไทยเดิม ซึ่งใช้ร้องส่งเครื่องสายไทยและมีโหรี

นิทานพนเมืองที่เล่าสืบกันมาหลายชั่วคนก๊กอ ตำนานเรื่องพระยาปางและพระ
ยาพานที่ไต่กล่าวไว้ในตำนานพระปฐมเจดีย์แล้ว

ภาพหรือคำกล่าวของชาวพื้นเมือง

“เมืองนครปฐมเป็นเมืองพระ”

คำกล่าวนี้หมายความว่าเมืองนี้เป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยนั่นเอง

คำกล่าวที่คิดปากคนทั่วไปอีกอย่างหนึ่ง คือ :

“ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย”

เรื่องส้มโอหวานปรากฏเป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่า ส้มโอหวานที่เมืองนครไชยศรีแล้ว อร่อยเป็นเลิศไม่มีที่ไหนที่เท่า ข้าวสารก็มักกลิ่นหอมและขาวสะอาดเมื่อกอง และเคยชนะการประกวดพันธุ์ข้าววนานาชาติมาแล้ว เรื่องลูกสาวนั้นก็อีกเรื่องหนึ่งทดลองลือกันอยู่ทั่วไป พอจะคุยได้ว่าสาว ๆ ชาวนครปฐมสวยขนาด “พระแลคนางไม่วางตา” ที่เคยใคร่ขาคำแห่งรองนางสาวไทยมาแล้วก็มีเหมือนกัน

ศิลปวัตถุ

๑ องค์พระปฐมเจดีย์ ในค่านศิลปวัตถุ เป็นพระเจดีย์ใหญ่ที่สร้างได้สัดส่วนสวยงาม ส่วนประกอบทุกอย่างก็เหมาะเจาะน่าดู แสดงความสามารถในเชิงสถาปัตยกรรมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โขนฉวีหาร ล้วนเป็นฝีมือช่างหลวงทำด้วยความประณีต ตลอดจนลวดลายแกะสลัก หรือเขียนประดับความเพดาน ฝาผนังและเสา ก็มีลวดลายต่าง ๆ วิจิตรบรรจงทั้งสิ้น เช่นลวดลายทิวหารพระร่วง ฯ ภาพเขียนกนิษฐนิวัหารหลวง เป็นรูปพรหมเทพ และวิชาธร รูปคันโพน ภาพเหล่านางงามทงฝีมือและตลอดจนการแยกสีและให้เงา ยากจะหาฝีมืออื่นที่ดัดเทียม เฉพาะคันโพนนั้นเขียนได้งดงามและมีชีวิตชีวาเหมือนกัคันโพนจริง ๆ นี้ยักเล่ากันและกิ่งโยทแยกสาขาออกไป โขนโพนแต่ละใบก็ประหนึ่งว่าเมื่อต้องกระแสดมก็จะสะบัดใบพลวลมเล่นไต่ระเนน จนถึงระลวงมาเป็นเวลา

นานแล้วแต่ก็ยังไม่ลอก ใคร ๆ ที่ได้มานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์แล้ว ถ้าไม่ได้ชมภาพคันโปอิน ก็เท่ากับว่าไม่ได้มานครปฐมเลยเหมือนกัน

พิพิธภัณฑ์ รอยวิหารคค ทั้งข้างในและข้างนอก เป็นที่ประดิษฐานโบราณวัตถุสมัยทวาราวดีและสมัยหลัง ๆ เต็มไปหมด ส่วนมากเป็นของสมัยทวาราวดี ทำด้วยหินแกะสลัก เครื่องปั้นดินเผาและพระพุทธรูปคังกล่าวแล้วนั้น

คนทีในอดีต

๑ ผู้บำเพ็ญคุณความดีให้แก่เมืองนครปฐมในยุคทลวงมาน ก็คือแกผู้ทรงเป็นยอดคน คือ องค์พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยนับแต่รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ เรื่อยมาโดยลำดับ พระองค์ใดทรงโปรดฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระมหาเจดีย์และสิ่งก่อสร้างในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้คงงาม โปรดฯ ให้ขุดคลองเพื่อการคมนาคมสะดวก ให้ย้ายเมืองจากนครไชยศรีมาตั้งอยู่ ณ ทตเป็นควเมืองเคียวนสร้างพระราชวังขึ้นเป็นที่ประทับ ต่อมาได้ใช้เป็นที่ทำงานของรัฐบาล นับว่าพระมหากษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์ ได้ทรงสร้างและสถาปนาเมืองนครปฐมซึ่งแต่เดิมถูกทอดทิ้งให้ร้างเช่นป่าชนเช่นเมืองใหม่และเจริญรุ่งเรืองมาจนบัดนี้ เป็นพระมหากษัตริย์คุณอันเกล้าฯ ที่ชาวนครปฐมทุกคนจะลืมนเสียมิได้ เฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงสร้าง ความเจริญให้แก่นครปฐมอย่างมากมาเป็นทั้งรายกันอยู่ทั่วไป พระองค์เปรียบเสมือนหยาดน้ำฝนระววยริน พรหมพริมาเมือง นครปฐม ให้สดชื่นมีชีวิตชีวาชน จนขณะนกลายเป็นเมืองศูนย์กลางของการค้า การศาสนา และการคมนาคมทางบกในภาคกลางเมืองหนึ่ง จึงควรที่ชาวนครปฐมทุกคนจะได้รำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่านไว้ชั่วกัลปาวสาน.

รวบรวมโดย : ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการ
จังหวัดนครปฐม

จัดพิมพ์โดย : คณะกรรมการประชาสัมพันธ์และพิมพ์เอกสาร
การจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พ.ศ. ๒๕๐๐

ดำเนินงานโดย : สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม)
สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ